

Selvitys momenteittain 35.10.21, 35.10.22 ja 35.10.61 määrärahan käytöstä: Tilannekatsaus pääluokassa 35 käynnissä olevista/käynnistettävistä ympäristön- ja vesiensuojelun ohjelmista ja niiden rahoituksesta momenteittain 2022. Vuodelle 2021 ohjelmiin myönnetyn määrärahan käyttö, tulokset, arvio toimien tehokkuudesta ja tarvittavista jatkotoimista

Momentti 35.10.21, eräät luonnonsuojelun menot: 25 540 000 €

2022 Talousarvio 25 540 000 (2021 tilinpäätös 31 340 000 € ja 2020 32 340 000 €)

Momentin määrärahojen taso perustuu pääministeri Marinin hallitusohjelmaan, jonka yksi keskeinen tavoite on pysäyttää luontokato Suomessa. Tavoitteen tärkeimpiä keinoja ovat luonnonsuojelun rahoituksen nostaminen vuositasolla 100 miljoonalla eurolla, elinympäristöjen tilan parantamisen toimintaohjelman toteuttaminen (Helmi-ohjelma) sekä METSO-ohjelman toimeenpanon tehostaminen. Luonnonsuojelun lisärahoitus on myönnetty momentille hallituskaudella etupainotteisesti, ja määräraha laskee vuodelle 2022 noin 10 miljoonaa euroa kuluvan vuoden tasosta.

Helmi-elinympäristöohjelma

Helmi-ohjelma vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta ja parantaa elinympäristöjen tilaa suojelemalla ja ennallistamalla soita, kunnostamalla ja hoitamalla lintuvesiä, perinnebiotooppeja ja metsäisiä elinympäristöjä sekä kunnostamalla pienvesi- ja rantaluontoa. Tavoitteena on edistää myös vesiensuojelua sekä ilmastomuutoksen hillintää ja muutokseen sopeutumista. Ohjelman toimet auttavat satoja uhanalaisia lajeja ja suurta osaa maamme uhanalaisista luontotyypeistä. Ohjelman toteutus perustuu maanomistajien vapaaehtoisuuteen.

Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen Helmi-elinympäristöohjelmasta 27.5.2021. Ohjelmassa on asetettu vuoteen 2030 ulottuvia tavoitteita sekä luonnonsuojelualueille että niiden ulkopuolisille alueille. Ohjelma on ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön yhteinen. Helmi-ohjelma on myös keskeinen osa valmisteilla olevaa, YK:n biodiversiteettisopimuksen mukaista kansallista luonnon monimuotoisuuden suojelun strategiaa ja toimintaohjelmaa. Lisäksi ohjelma täyttää osaltaan EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteita.

Luonnonsuojelun rahoituksesta kohdentuu Helmi-ohjelman toteutukseen vuoden 2022 talousarvioesityksessä noin 46 miljoonaa euroa. Tästä noin 8 miljoonaa euroa osoitetaan soiden vapaaehtoiseen suojeluun momentilta 35.10.63 (Luonnonsuojelualueiden hankinta- ja korvausmenot), noin 13 miljoonaa euroa Metsähallituksen Luontopalveluille Helmi-ohjelman toimenpiteisiin momentilta 35.10.52 (Metsähallituksen julkiset hallintotehtävät) ja noin 25 miljoonaa euroa etenkin ELY-keskusten kautta pitkälti ostopalveluina toteutettaviin ohjelman toimenpiteisiin momentilta 35.10.21. Lisäksi ympäristöministeriön toimintamenoihin hallituskaudella osoitettu luonnonsuojelun lisärahoitus tukee osaltaan Helmi-ohjelman toteutusta sen koordinoinnin ja viestinnän, sekä seurannan ja luontotiedon hallinnan osalta.

Vuonna 2021 Helmi-ohjelmassa on syyskuun loppuun mennessä suojeltu soita tavoitteiden mukaisesti noin 4 000 hehtaaria ja ennallistettu yli 2 000 hehtaaria. Perinnebiotooppeja on inventoitu sekä aloitettu niiden kunnostaminen luonnonsuojelulain tuella sekä saatu kohteita jatkuvaan hoitoon ympäristösopimuksen kautta. Lintuvesien osalta kunnostustoimia on käynnissä tänä vuonna noin 38 kohteella. Toimenpiteet ovat hoitokalastusta, rantaniittyjen ja vesialueiden niittoja, raivauksia, vieraspetojen poistoa sekä pesimäsaarten rakentamista. Metsäisissä elinympäristöissä on kunnostustöitä tehty 90 kohteella. Kohteet ovat usein pienialaisia lehtoja. Pienvesiteemassa on parannettu tietopohjaa

ja laadittu kunnostusoppaita, mutta myös aloitettu konkreettisia kunnostustöitä kuten purokunnostuksia Kainuussa. Lisäksi maa- ja metsätalousministeriön Sotka-hankkeessa, joka on osa Helmi-ohjelmaa, on perustettu lintukosteikkoja sekä aloitettu vieraspetopyynnit kunnostettavilla lintuvesikohteilla.

Vuonna 2021 Helmi-ohjelman kokonaisbudjetti on ollut noin 52 miljoonaa euroa, mistä pääosa eli 28 miljoonaa euroa momentilta 35.10.21, 10 miljoonaa euroa soiden vapaaehtoiseen suojeluun momentilta 35.10.63 sekä noin 14 miljoonaa euroa Metsähallituksen Luontopalveluille Helmi-ohjelman toimenpiteisiin momentilta 35.10.52. Helmi-ohjelman toimeenpano on alkuvuosina painottunut hoidettavien kohteiden selvityksiin ja suunnitteluun. Jatkossa siirrytään eri teemoissa yhä enemmän konkreettisiin kunnostustoimiin ohjelman kunnianhimoisten tavoitteiden mukaisesti.

METSO-ohjelma

Maanomistajien vapaaehtoiisiin suojelutarjouksiin perustuva METSO-ohjelma on edennyt ympäristöministeriön osalta aikataulussaan ja vuodelle 2021 osoitetut luonnonsuojelun kasvaneet määrärahat ovat vahvistaneet tavoitteen saavuttamista. Valtioneuvoston vuonna 2014 hyväksymän periaatepäätöksen mukaan suojelun tavoitteena on ympäristöministeriön osalta 96 000 hehtaaria arvokkaita metsäalueita vuoteen 2025 mennessä. Syyskuussa 2021 tästä tavoitteesta on toteutettu noin 85 % eli noin 82 000 hehtaaria.

METSON alueelliset tavoitteet saavutetaan Pohjois-Suomesta alkaen. METSO-ohjelman vastaanotto on maanomistajien keskuudessa hyvä ja he ovat tarjonneet alueita suojeluun edelleen aktiivisesti. Suojelutarjontaa ylittää ohjelman määrärahatason, joskin alueellisesti tarjonnassa on merkittäviäkin eroja. Nykyisen määrärahatason ja aktiivisen kohdetarjonnan myötä METSO-ohjelman voidaan arvioida määrärahojen puolesta saavuttavan kokonaistavoitteensa ympäristöministeriön osalta ohjelmakauden loppuun mennessä vuonna 2025.

Lisätalousarviossa (IV/2020) osoitettiin 20 miljoonan euron lisämääräraha metsien suojeluun. Määrärahasta 18 miljoonaa euroa osoitettiin maanomistajille maksettaviin kauppahintoihin ja korvauksiin ja 2 miljoonaa euroa muihin kuluihin sisältäen 10 henkilötyövuoden suuruiset rekrytoinnit ELY-keskuksiin. Määrärahaa kohdennettiin erityisesti Pohjois-Suomeen kolmen pohjoisimman ELY-keskuksen toimialueelle. Määrärahan avulla on neuvoteltu maanomistajien kanssa vapaaehtoisesta suojelusta METSO-ohjelman ulkopuolisilla kohteilla ja alueilla, missä METSO-tavoitteet on jo saavutettu, mutta kohdetarjontaa on runsaasti jäljellä. Maanomistajat ovat tarjonneet enemmän kohteita kuin määräraha mahdollistaa niiden suojelemista.

Momentti 35.10.22, erät ympäristömenot: 28 005 000 €

2022 Talousarvio 28 005 000 (2021 tilinpäätös 24 435 000 € ja 2020 24 335 000 €)

Valtioneuvoston päätös vesi- ja merenhoidon suunnitelmista vuosille 2022-2027 tehdään joulukuussa 2021. Momentin määrärahasta käytetään noin 16 miljoonaa euroa suunnitelmien toimeenpanoon ja suunnitelmien toteutusta tukevan seurantatiedon tuottamiseen. Vesiensuojelun tehostamisohjelma on vuodesta 2019 alkaen vahvistanut vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toimeenpanon edellytyksiä, vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalveluiden kannalta tärkeiden alueiden kartoituksen (VELMU-ohjelma), pohjavesialueiden määrittämiseen ja luokitteluun sekä ympäristön tilan arvioinnin sekä vesiseurannan toimeenpanoon ja kehittämisen lisäksi. Määrärahaa käytetään myös toimenpiteisiin, joilla tehostetaan ravinteiden kierrätystä Itämeren ja vesien suojelemiseksi. Käytännön vesiensuojelutoimenpiteet rahoitetaan ensisijaisesti avustuksina momentilta 35.10.61 (ks. seuraava kohta).

Vesien- ja merenhoito sekä vesiensuojelun tehostamisohjelma

Vesien hyvää tilaa ei ole mahdollista saavuttaa ilman lisätoimenpiteitä. Ilmastonmuutoksesta aiheutuvat lisääntyvät sateet ja leudot talvet edelleen lisäävät ravinnekuormitusta vesiin. Vesien tilaa heikentää

myös haitallisten aineiden aiheuttaman kuormituksen kasvu. Vesien- ja merenhoidossa ELY-keskukset toimivat ensisijaisesti hankkeiden rahoittajina ja tarjoavat asiantuntijatukea, mikä edellyttää nykyisten vesiensuojelutoimien toteuttajien osaamisen kehittämistä sekä uusien toteuttajien löytämistä.

Vesiensuojelun tehostamisohjelman vuoden 2022 määräraha käytetään maa- ja metsätalouden vesienhallinnan tukemiseen, riskihylkyjen saneeraamiseen, alueellisten toimijaverkostojen vahvistamiseen ja koulutukseen ja vesistövaikutusten arvioinnin tarkentamiseen Saaristomerellä. Osa määrärahasta kohdistuu ohjelman teemojen (peltojen kipsikäsittelyt, vesienhallinta, vesistökunnostus, hylkyjen saneeraus sekä kaupunkivedet) hallinnointiin ELY-keskuksissa ja Suomen ympäristökeskuksessa.

Valtakunnallisilla oppailla, mallityökaluilla sekä tietojärjestelmien uudistamisella tuetaan vesien- ja merenhoidon asiantuntijatyötä ELY-keskuksissa ja tutkimuslaitoksissa. Vesien ja meren ympäristöseurannan tuloksellisuutta lisätään uusien seurantamenetelmien käyttöönotolla, sujuvoittamalla kenttätöitä sekä uudistamalla ympäristöseurannan strategia.

Ravinteiden kierrätysohjelma

Ravinteiden kierrätysohjelma painottuu yhdyskuntajätevesien sisältämien ravinteiden tehokkaaseen hyödyntämiseen, energiatehokkuuden lisäämiseen sekä vesistöjen ravinnekuormituksen vähentämiseen. Tämän lisäksi ravinteiden kierrätyksen rahoitusta suunnattiin jätevesien ja jätevesilietteiden ravinteiden kierrätys- ja talteenottohankkeisiin sekä eri toimijoiden välisiin symbioosihankkeisiin. Ravinteiden kierrätysohjelman työn jatkuu nykyisten painotusten mukaisesti 3 miljoonan euron rahoituksella vuosina 2022-2023.

VELMU-ohjelma

Velmu-ohjelma kerää tietoa vedenalaisten luontotyyppien, lajien ja niiden muodostamien yhteisöjen esiintymisestä Suomen merialueilla. Ohjelman päätavoite on edistää Itämeren lajien ja merialueiden suojelua ja tukea meren ja sen luonnonvarojen kestäväää käyttöä. Vuonna 2022 tiedon keruu keskittyy Pohjanlahdella. Vuonna 2021 meriluontokartoitukset keskittyivät Helsingin ja Espoon, Saaristomeren ja Perämeren alueelle. Ammattitaitoisten kartoittajien ja tietojen käsittelyn avulla saatiin laajojen alueiden luontoarvot selville ja noin 200 uutta laji- ja habitaattimallia sekä laadittiin ja käynnistettiin kahdeksanvuotinen (20 miljoonan euron) EU osarahoitteinen (60%) Itämeren luonnon monimuotoisuus hanke (BIODIVERSEA).

Momentti 35.10.61, Vesien- ja ympäristönhoidon edistäminen: 20 542 000 €

2022 Talousarvio 20 542 000 (2021 tilinpäätös 19 067 000 € ja 2020 46 792 000 €)

Vesiensuojelun tehostamisohjelma ja vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toteuttaminen

Vuoden 2022 määrärahasta käytetään noin 9 miljoonaa euroa vesien- ja merenhoidon käytännön toimenpiteiden toteuttamiseen pohja- ja pintavesien hyvän tilan saavuttamiseksi ja niiden tilan turvaamiseksi. Vesiensuojelun tehostamisohjelmaan varattu rahoitus 7,5 miljoonaa euroa jaetaan ELY-keskusten kautta avustuksina. Määrärahaa käytetään peltojen kipsikäsittelyyn Saaristomeren valuma-alueella, maa- ja metsätalouden vesienhallinnan sekä kaupunkivesien hallinnan käytännön toimenpiteisiin ja vesistökunnostuksiin. Vesien –ja merenhoitosuunnitelmien toteuttamisen rahoituksella 1,5 miljoonaa euroa avustetaan pohjavesien suojelusuunnitelmien laatimista ja paikallisia vesistökunnostushankkeita. Peltojen kipsikäsittelyä laajennetaan Saaristomeren valuma-alueen lisäksi muille rannikon valuma-alueille 10 miljoonan euron määrärahalla. Sen avulla on mahdollista levittää kipsiä noin 35 000 hehtaarille peltoa vuosien 2022-2024 aikana.

Vuoden 2021 määrärahat kohdistettiin ennen mainittuihin teemoihin. Peltojen kipsikäsittelyyn varattua määrärahaa siirtyi seuraavalle vuodelle, koska viljelijöiltä ei tullut riittävästi hakemuksia. Maa- ja metsätalouden vesienhallintaan liittyvä hankehaku toteutettiin yhteistyössä maa- ja metsätalousministeriön kanssa, jonka myötä käynnistyi keväällä 2021 toimenpiteitä kohdentuen peltojen

ja talousmetsien kestävään vesitalouteen, vesiensuojelun edistämiseen, muuttuviin vesioloihin sopeutumiseen sekä maanomistajien yhteistyöhön valuma-alueella.

Kaupunkivesien hallinnassa avustettiin hankkeita, joiden tarkoitus oli kaupunkivesien haitallisten aineiden päästöjen vähentämistoimet hulevesistä. Toimenpiteillä etsitään kustannustehokkaimpia keinoja rajoittaa tai estää haitallisten aineiden päästöjä joko käsittelyn keinoin tai ennaltaehkäisevästi. Vesistö-kunnostustoimenpiteitä käynnistyi ennätyksellinen määrä eri puolilla Suomea ja ne kohdentuvat vesistöihin, joiden tilaa kaupunkien, kuntien, järjestöjen ja paikalliset asukkaat haluavat ensisijaisesti parantaa.

Arvio toimien vaikuttavuudesta ja lisätoimien tarve

Vaikuttava vesiensuojelutyö lähtee valuma-alueelähtöisestä tarkastelusta. Alueellisissa kuuden vuoden välein tarkistettavissa vesien- ja merenhoitosuunnitelmissa esitetään tarvittavat toimenpiteet vesien ja Itämeren tilan parantamiseksi. Vesien- ja merenhoidon suunnitelmat on laadittu yhteistyössä sidosryhmien kanssa ja ne ovat valmistuneet aikataulussa. Ympäristöministeriön kaikissa rahoitus- ja avustushauissa priorisoidaan suunnitelmissa esitettyjen toimien edistämistä. Rahoituksen pitkäjänteisyydellä voidaan varmistaa vesien- ja merenhoitosuunnitelmien toimeenpano ja toimien vaikuttavuus kohti vesien ja Itämeren hyvää tilaa. Sidosryhmien ja hanketoimijoiden kannalta on tärkeää, että valtion osuus toimenpiteiden rahoituksessa on varmistettu. Tämä voidaan turvata vesiensuojelun tehostamisohjelman pitkäjänteisellä rahoituksella. Lisäksi muut vesiin ja luonnon monimuotoisuuteen liittyvät ohjelmat omalta osaltaan tukevat vesien hyvän tilan saavuttamista.

Rahoitetut toimet ovat olleet tehokkaita ja edistäneet vesien- ja meren tilatavoitteiden saavuttamista. Alueellisten toimijaverkostojen sitoutuminen vesienhoitoon on kasvanut. Lisäksi toimijoilta tulevat kunnostushankehakemukset ovat lisääntyneet ja hankkeiden laatu ja alueellinen toteuttaminen on parantunut. Viestintäkampanjalla ja hakuja tukevilla verkkosivuilla on tavoitettu uusia toimijoita. Määrärahojen avustushaut ovat toteutuneet aikataulussa. Toimintaa tulee jatkaa nykyisillä painotuksilla myös tulevana vuosina, sillä valtion rahoituksella on myönteinen toimijoiden pitkäjänteiseen sitoutumiseen vesien- ja merenhoitoon. Nykyinen rahoitustaso ei kata tulevien vesien- ja merenhoidon toimenpiteiden kustannuksista valtion osuutta. Vesien- ja merenhoidon aiheuttama lisäkustannus valtiolle on huomattava ollen noin 96 miljoonaa vuodessa jakaantuen eri hallinnonaloille.